

ALEXANDRU STURZA – CONTINUATOR AL FILOSOFIEI CREȘTINE

*Octavian MOȘIN**Catedra Filosofie și Antropologie*

The article represents an analysis of the work and activity of Alexandru Sturza – a successor of the Christian philosophy. The scholar Alexandru Sturza is a genuine Christian thinker of the 19th century, that presented diverse aspects of the inwardness. Although he follows the course of the previous philosophers, the Christianity remains the center of his thinking, life and aspirations.

Tot ce a scris și a publicat Alexandru Sturza îl prezintă ca pe un savant care și-a dedicat întreaga sa capacitate spirituală „nu ca să-și facă un nume, care să rămână, ci ca să fie folositor”, vorba lui Dentu, editorul lui de la Paris. Sturza e original în felul său. Ca și alte personalități, el împrumută unele gânduri din clasicii antici și ai epocii Renașterii, de la Părinții Bisericești, dar le dezvoltă, vine cu idei noi, folosind datele științifice de pe timpul său și adaptându-le la epoca sa.

Opera lui Alexandru Sturza în întregime rămâne originală, contemporană. Pentru a vă convinge, vom analiza mai întâi lucrarea lui *Considerente despre filosofia creștină*.

Original și destul de surprinzător este preambulul scrierii, unde autorul meditează: „Mintea prezicătoare a omului demult s-a personalizat pe sine însăși și și-a descris soarta în chipul titanice al legendarului Prometeu. Miticul grai al vremurilor prezintă adesea o manifestare și un ecou al înțelepciunii preistorice. Și, într-adevăr, răpitorului focului ceresc, care năzuia să găsească izvorul tainic al cauzelor originare, din vremurile străvechi i-a fost sortit să se chinuie în sclavie, ca un rob al soartei vitrege, zădarnic încercând să se avânte în lumea sublimă și veșnic să pătimească moral și fizic din cauza setei de cunoștințe și a mustării de conștiință care s-au înfipt în el ca un uliu înaripat și carnivor din mitul antic – simbol impresionant al predispoziției spre visare și al senzualității în firea omenească” [1].

Dar această alegorie, care-i o frântură din mitul originar și autentic despre păcatul primilor oameni, scrie Al.Sturza, nu i-a avertizat pe prometeii de mai târziu, pe cei care visează să fondeze știința ființelor pe o bază, proporționată cu mărginirea concepțiilor noastre. De aici au provenit toate cosmogoniile. Mai jos autorul explică sensul noțiunii „*cosmogonie*”, nu doar cel pe care îl cunoaștem, ca domeniu al științei ce se ocupă cu studiul universului, ci și de problema: de unde a apărut mișcarea universală, cu alte cuvinte, de unde a apărut existența, care se manifestă în timp, în spațiu prin aceeași mișcare; de unde își trag rădăcinile legile încercate de mecanică. Să ocolești aceste întrebări, spune Alexandru Sturza, e cu neputință, pentru că ele sunt cheia tuturor cunoștințelor exacte și armonioase ale intelectului uman. Anume de aceea filosofi antici și moderni în mod inconștient încep a teoretiza de la cosmogonie, cum au făcut-o sincer Zoroastru, Confucius, Thales, Anoxagora, mai iscusit și mai precaut – Aristotel, la fel stoicii, dar și ipotezele ultimilor gânditori presupun o oarecare cosmogonie. Vorba latinilor: totul începe de la Jupiter.

În primul compartiment, intitulat „Critica”, autorul menționează, că problema originii și ordinii universului e una din principalele în filosofie. Deși pe parcursul secolelor au fost înaintate mai multe puncte de vedere, Alexandru Sturza afirmă că există doar trei cosmogonii: cea bazată pe panteism sau materialism, alta – pe dualism și cea de a treia – pe credință. Ele sunt inventate sau acceptate de mintea omenească.

Alexandru Sturza demonstrează în continuare că adevărata filosofie creaționistă, adică bazată doar pe credință, a accepta datele de neconceput, nu e singura din toate științele. Acestei legi e supusă și teoria numerelor și începuturilor matematicii și chimiei. În orice știință, face autorul o concluzie profundă, toate datele pot fi ușor însușite anume de aceea că numai cu forțele mintale nu poți descoperi. În toate domeniile de cunoștințe rațiunea noastră e capabilă să-și construiască o pârghe, iar punctul de sprijin se cuvine să fie de Sus.

Viziunea despre cosmogonie, spune Alexandru Sturza, servește drept criteriu și piatră de încercare a oricărei filosofii. Pornind de la acest adevăr, filosoful nostru îl aplică la doctrinele lui Kant, Hegel, Lamennais. Meritul lui Kant, în opinia savantului, spre exemplu, constă în subminarea edificiului uriaș și secular, dar imperfect al tuturor filosofiilor anterioare. Kant s-a dedat cercetării formelor de cugetare umană, ca în felul acesta să dezvăluie imperfecțiunea aparatului de gândire. Fiind înzestrat cu o minte profundă și pătrunzătoare și mer-

gând pe urmele marelui Leibniz, Kant, observă autorul, a știut să ferească filosofia sa de atracția distrugătoare față de materialism.

Lui Kant filosofia creștină îi datorează una din cele mai importante afirmații, la care a ajuns cugetarea sa îndelungată despre calitățile și limitele rațiunii umane. Filosoful german declară, fără șovăială, că existența lui Dumnezeu, prin urmare și începutul creării lumii, nu sunt accesibile formelor obișnuite ale înțelegerii și, în al doilea rând, că în sufletul omului predomină o oarecare înclinație spre rău. Cu aceste două afirmații uluitoare, spune filosoful nostru, Kant în mod direct mărturisește inconștiența tuturor cosmogoniilor, care sunt create de un autodidact, și identifică pe tărâmul filosofiei două date prețioase: caracterul de neconceput al creării universului și caracterul de neînțeles al căderii omului în păcat.

În privința celor trei cosmogonii (în sensul apariției existenței, ce se manifestă în timp și spațiu), Al.Sturza are perfectă dreptate. În afara celor enumerate de el, altele nu pot exista. E incontestabil și faptul că cei care au înșușit, au urmat filosofia revelatoare, au simțit că merg pe calea dreaptă, cei care au fluturat drapelul panteismului și materialismului presărat cu antirism, au avut numai de suferit, iar dualitatea nu a dus niciodată la ceva bun.

Analizând în continuare lucrarea sus-menționată, se poate afirma că autorul a fost un continuator consecvent al filosofiei revelatoare, că el visa la o armonie în relațiile interumane, o profundă credință a omului în binele său. Iată doar câteva raționamente:

- problema originii universului și ordinii universale e una din principalele probleme în filosofie. Al.Sturza afirmă că există doar trei cosmogonii: cea bazată pe panteism sau materialism, alta – pe dualism și a treia – pe credință. Ultima, considerată de el cea adevărată, bazată pe faptul de a crede, a accepta datele de neconceput, pe tradițiile străvechi, a fost urmată de filosofii antici Pitagora, Thales, Platon, Aristotel și alții. Apărând și dezvoltând filosofia revelatoare, savantul nostru evidențiază un șir de gânduri profund umane: e nevoie de apologia Creatorului, ce duce omul numai la bine, de a susține ideea Teodiceei, e necesară o cunoaștere fundamentală a omului etc.;

- experiența celor 40 de secole trecute a demonstrat lipsa de siguranță a tuturor teoriilor, care nu sunt de acord cu mitul universal, că multe minți luminate s-au străduit să distrugă sistemele precedente și când au ocolit mărturia speciei umane, atunci toate elanurile geniului și ale voinței n-au produs și nu produc nimic trainic. În acest context, este fructuoasă chemarea lui Al.Sturza „de a încadra fenomenele ambelor curente (*dualismul și panteismul = n.n.*) sub legi comune, ca să ne ținem tari pe un fundament statornic și ca să presurăm hrana noastră spirituală cu sarea veșnică a ideilor înnăscute și revelate de Sus”;

- Al.Sturza propune o nouă clasificare a filosofilor din antichitate: categoria înțelepților cu umilința, care au mers pe urmele lui Pitagora, și cea a preînțelepților (sau a înțelepților în sine, după expresia profundă a Sf. Apostol Pavel), care au mers pe urmele acelor filosofi, care s-au bazat pe principii născocite de ei în mod arbitrar;

- filosoful nostru dezvăluie esența filosofiei creștine și susține că Dumnezeu, omul și natura constituie obiectul triplu al activității acestei filosofii. La baza ei sunt puse totdeauna adevărurile de continuitate și datinile omenirii, adică cele universale și veșnice, care se deosebesc de datinile particulare și locale, deformate de rătăcire. Numai primelor datini le sunt proprii universalitatea și incontestabilitatea.

Al.Sturza a examinat profund problemele filosofiei creștine, situația ei în decursul aproximativ a patru milenii a subliniat nimicnicio confruntărilor pe viață și pe moarte dintre diferite curente filosofice și propune împăcarea lor sub auspiciul filosofiei revelatoare.

Pe parcursul analizei lucrării, au fost scoase în evidență un șir de raționamente prețioase ale filosofului nostru. Mai întâi, factorii multor rele ce pun stăpânire pe unii oameni. Al.Sturza spune că nu lupta aparentă a principiilor echivalente ale binelui și răului, nu limitarea organică a fapturilor raționale a fost cauza abaterii lor de la legea rațiunii și a iubirii, ci un singur lucru: abuzul de bunul plac, posibilitatea nefolosită de a te stăpâni pe sine. Acești factori au devenit rădăcina păcatului, i-a îndepărtat pe unii oameni de Dumnezeu. Ca rezultat, întunecarea în om a chipului și asemănării Creatorului, adică slăbirea în el a puterii rațiunii și a voinței, a devenit cauza maladiilor, mâhnirilor și a morții duble – a spiritului și a trupului.

În al doilea rând, a fost subliniată problema existenței perpetue a neamului omenesc, tendința omului spre desăvârșire. Descoperind vădit în spiritul omenesc unicitatea, conștiința de sine și atracția spre infinit, Al.Sturza conchide din aceste atribute problema nemuririi ca scop al facultăților sus-numite, datorite de Creator ființelor libere în mod rațional.

În al treilea rând, problema chezașiei triple a unității nemuritoare a sufletului omenesc. Spiritul nemuritor al omului, spune savantul, e dator să aibă hrana sa potrivită din izvorul existenței spirituale. Această necesitate logică determină prezența în sufletul nostru a ideilor înnăscute despre Dumnezeu, despre bine și rău, despre calități, despre legile abstracte și generale ale gândirii. Anume conștiința de sine, darul cuvântului, forța reciprocă a voinței omeneste și constituie chezașia triplă a unității nemuritoare a sufletului lui.

De preț în această lucrare a savantului e și ideea înțeleaptă, actuală și astăzi, de a uni eforturile tuturor creștinilor întru binele omenirii.

Titlul acestui articol suna la început altfel: „Continuator și inovator al filosofiei creștine”, apoi am scos cuvântul „inovator”, ca cineva să nu-și pună întrebarea: și ce a putut inova, mă rog, acest filosof necunoscut, de numele căruia lumea nici măcar nu a auzit, dar, mite, de noile lui idei.

Într-adevăr, să descoperi ceva absolut nou e un lucru cam dificil și o astfel de posibilitate nu se oferă oricui. Al.Sturza ne-a descoperit mai multe lucruri noi. E suficient doar să-i citim lucrările. Modul lui de a interpreta principiile ortodoxiei, de a le explica prin prisma datelor științifice acumulate pe vremea sa, prin viziunea sa de cărturar al epocii – iată esențialul. Mai multe argumente la această teză vom aduce în capitolul de recapitulare – „Valoarea și actualitatea operei”. Aici vom menționa doar faptul că aproximativ în aceeași cheie își tratau lucrările și alți gânditori din prima jumătate a sec.XIX: mitropolitul Moscovei Filaret și arhimandritul Harkovului Inokentii. „Ei țineau în mâinile lor răbojul descrierilor de moravuri, răbojul legislației, al preocupărilor cugetării despre Dumnezeu și ale vieții creștine”, spune despre acești prelați Al.Sturza, citat de G.Domnikova în monografia sa *A.S. Sturza* (p.266), editată la Sankt-Petersburg.

Dar ce spun alți adepți ai filosofiei creștine din perioada respectivă și cum tratează ei anumite probleme religioase și sociale din acele vremuri? Să-l luăm, de exemplu, pe P.Ceaadaev (1794-1856) și pe A.Homeakov (1804-1860), filosofi creștini, contemporani ai lui Al.Sturza. Biografiile și concepțiile lor sunt incluse în cartea *100 de mari gânditori*, scoasă de sub tipar la Moscova în 2004 de editura „Vecea”. Deși autorul acestei cărți I. A. Musski se oprește în articolele sale mai mult asupra datelor biografice, coliziunilor vieții și activității filosofilor, putem desprinde totuși esența teoriilor, concepțiilor savanților. Astfel, despre *Scrisorile filosofice* ale nefericitului P.Ceaadaev, autorul scrie: „În prima din scrierile sale filosofice P. Ceaadaev o sfătuie pe corespondenta sa (E.Panova) să respecte ritualurile bisericesti, să fie smerită, căci aceasta, după părerea lui, „dezvoltă mintea”. În opinia lui Ceaadaev, numai un mod ritmic de viață corespunde dezvoltării spirituale. În privința Rusiei, Ceaadaev se pronunță destul de critic, considerând că „singurii în lume noi (rușii – n.n.) n-am dat nimic lumii, nimic n-am învățat-o, noi n-am adus nici o idee în mulțimea de idei ale omenirii. Noi am trăit și continuăm să trăim numai pentru aceea, ca să fim un fel de mare exemplu pentru generațiile foarte depărtate” [2].

În aceeași lucrare, P.Ceaadaev glorifică Europa Occidentală, unde, consideră el, ideile dreptății, echității, ordinii s-au născut din înseși evenimentele care au format acolo societatea și ele sunt elemente necesare în aportul social.

Mai jos întâlnim un nume cunoscut – F.Wieghel, vice-gubernator al Basarabiei în anii 20 ai sec. XIX, cel care l-a învinuit pe Al.Sturza de unionism, iar acum îl vedem în postul de șef de departament al treburilor ecleziastice. De data aceasta, el îi scrie mitropolitului o scrisoare plină de indignare despre lucrarea mai sus citată a lui Ceaadaev: „În articolul scârbos pentru Dumnezeu... nu găsești rând, care n-ar fi o clevețire a Rusiei... nimeni nu și-ar fi permis o astfel de obrăznicie”. Ca urmare, Benkendorf îl denunță țarului Nicolai I, care îl diagnostichează pe Ceaadaev ca fiind alienat.

Prietenul decembriștilor e considerat de autorul cărții *100 de mari gânditori* drept întemeietor al filosofiei religioase ruse, iar cu referire la concepțiile lui declară că acest filosof a dat o mare importanță ortodoxiei, care „e capabilă să învieze corpul bisericii catolice”.

După cum vedem, și în privința respectării tradițiilor creștine, și în privința asimilării a tot ce e de valoare în Europa P.Ceaadaev și Al.Sturza au multe lucruri în comun.

Alexei Homeakov e o personalitate originală, plină de energie, enciclopedică, un întemeietor al slavofilismului în Rusia. E mai mult publicist, poet și orator, decât filosof religios.

Profesorul I.Musski expune pe scurt lucrarea lui A.Homeakov *Semiramida* (în trei volume), scrisă în stilul slavofililor: din cele trei posibile divizări ale omenirii (după neam, stat și credință) mai importantă, consideră A.Homeakov, e ultima, dar pentru a înțelege credința unui popor în toate aspectele ei, e necesar să studiezi etapa inițială a existenței lui – „tribul”, care concentrează „fiziologia” acestui neam. Urmărind mișcarea inițială a triburilor, scrie autorul cărții sus-menționate, A.Homeakov ajunge la concluzia: „Fiecare popor a avut pa-

siunea sa deosebită...”, adică a avut stihia, forța sa exclusivă. Analizând „pasiunile deosebite” ale popoarelor antice, A.Homeakov evidențiază două stihii antinomice, care determină caracterul existenței inițiale a oamenilor pe pământ: „popoare războinice” și „popoare agricole”. Această antiteză, acest conflict A.Homeakov îl aplică la celelalte epoci istorice, iar mai departe face mai multe invenții inutile cu noțiunile de „iranism” și „cușitism”, prima având ca simbol libertatea, cealaltă – necesitatea. „Iranismul” reprezintă la Homeakov religiile panteiste – budismul, șivaismul, iar „cușitismul” – confesiunile popoarelor Europei de Nord (unde intrau și slavii).

Pentru a ne convinge de inconsistența „teoriilor” slavofile, dar și de ideile progresiste despre libertatea spirituală, vom reproduce un fragment din cartea prof. Musski: „Libertatea spirituală trebuie să fie absolută, iar orice cedare în fața necesității duce la dispariția libertății spirituale, afirmă filosoful sec.XIX. Acest proces Homeakov îl ilustrează, cercetând istoria Greciei și Romei Antice, *istoria victoriei „cușitismului” la popoarele Europei de Nord*, care la început erau „iraniste”. Apariția creștinismului a fost o încercare eroică de opunere „cușitismului” mondial, care în țările creștine s-a transformat în logica școlilor filosofice”. Și concepțiile lui Hegel, care erau negate de Homeakov, au devenit un fel de triumf al „cușitismului” în sec. XIX-lea” [3].

La Al.Sturza concepțiile religioase sunt mult mai clare: trebuie să urmărim studiul vieții și al operelor părinților Bisericii creștine și cu ajutorul credinței și științei să pătrundem, să descoperim tainele cărții naturii. Unii filosofi (de până și după la Al.Sturza, la fel contemporanii lui) au preamărit omul și vedeau în el unica forță dominantă în viață, alții au glorificat natura și găseau în ea sursa principală de existență. Pe când Al.Sturza, dezvoltând ideile filosofiei creștine, e de părerea că cea mai bună soluție e să ne orientăm la trei puteri, trei valori – Dumnezeu, omul și natura, cel mai important izvor fiind totuși Atotputernicul Dumnezeu. Aceasta e cea mai înțeleaptă concepție, sistem de idei al gânditorului nostru, care presupune o armonie salvatoare între pietatea creștină, învățământ, știință și existența civilă.

Dar lucrarea filosofică principală a lui Al. Sturza *Considerente despre filosofia creștină* n-a avut rezonanța cuvenită. Ea a fost publicată numai în rusește în revista nu prea citită *Moskviteanin*, în limba franceză n-a fost tradusă pentru a fi publicată în țările apusene și astfel studiul a fost curând dat uitării. Studiu cu o mulțime de idei folositoare, călăuzitoare și pentru ziua de astăzi. Cât de povățuitor (!) este citatul, adresat oamenilor de știință, extras din lucrarea sus-menționată: „Cu cât mai profund vor pătrunde cercetătorii nepărtinitori ai științelor în esența științelor abstracte, pragmatice și naturale, cu atât mai clar ei vor descoperi minunata și perfecta armonie a cărții naturii cu tainele și povețele creștinismului. Vor dispărea îndoielile, vor fi înțelese enigmaticele și în vastul domeniu de pricepere va străluci pentru ochiul sănătos un unic și spiritual soare. Zicem: *pentru ochiul sănătos*, deoarece în sfera inferioară a existenței pământești contemplarea nu poate să aibă loc fără o îndrumare a credinței; și omul care-i o ființă căzută și renăscută de Dumnezeu, are succese în cunoașterea adevărului științific exact în măsura succeselor lui pe tărâmul adevărului religios [4].

Bineînțeles, se vor găsi unii, care ar putea pune la îndoială aceste afirmații, dar, mă întreb, pe cât de necesar este acest lucru? Cui ar putea folosi?

Referințe:

1. Стурдза А. Нечто о философии христианской // Москвитянин (Москва). - 1844. - №1. - С.174.
2. Мусский И.А. Сто великих мыслителей. - Москва: Вече, 2004, с.423.
3. Ibidem, p.423.
4. Ibidem, p.26.

Prezentat la 15.05.2007